

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Evsebivs || De Euangelica pr[a]eparatione

Eusebius <Caesariensis>

[Augsburg], 1522

VD16 E 4299

Liber Tertivs

urn:nbn:de:hbz:466:1-34477

lennis unquam dies lugubri habitu agitur, quemadmodum dum apud Græcos fletu & planctu Proserpinæ ac Dionysij passionēs celebrantur, nec inspicere apud eos aliquis poterit, quamvis inopes iam omnino corrupti sunt, furentes & bacchantes viros simul, atq; foeminas in templis deorum pernoctare. Nec aliud quicquam monstrum nephandum, sed religiose omnia, quæ ad deos pertinent & dicuntur & aguntur, adeo ut neque apud Græcos, neq; apud Barbaros usquam honestius ista constituta sint, & quod ego maxime mirari soleo, quamvis ex uniuerso terrarum orbe, in urbem multi confluant, qui res sacras patrijs peragunt moribus, nihil tamen alienum publice ciuitas imitata inuenitur, quod multis alijs accidisse manifestum est. Verum etiam si deorum responsis, alienigena quædam sacra suscepta sunt, omni eiecta fabularum garrulitate, Romanis moribus peragantur. Sicut matri deorum sacra quotannis certaminibus, ex consuetudine Romanorum fuit, sacerdos autem utriusque sexus, uir & foemina ex Phrygia consecratur, & urbem, ut solent, tibiarum & tympanorum sonitu perlustrant. Sic pie ac religiose Romana ciuitas, turpitudine fabularum omnino spreta, deorum carmonias peragit. Non autem ignoro esse nonnullas fabulas apud Græcos hominibus utiles, quarum alia naturæ opus per mœrorem ostendunt, alia consolandi gratia fictæ, plenæ utilitatis sunt, quæ quauis optimæ scientiæ, tamen Romanorum Theologiam multo præstantiorem duco, parua enim est illa fabularum utilitas, nec multis prodesse potest, sed illis duntaxat, qui causas rerum curiosius inuestigarunt, qui certe paucissimi sunt. Multitudo autem indoctior, ad peius solet huiusmodi orationem interpretari, & in horum alterum semper incurrit. Nam aut duplicabiles deos ducit, si quidem eorum multa in magnis miserijs oppressi fuerunt, aut nihil turpe, aut iniquum deorum in exemplis admonita putat. Quare illis solummodo relinquenda ista sunt, quæ philosophiæ speculationibus insudarunt

EVSEBII PAMPHILI LIBER TERTIVS

De honestiore & naturali Theologia Græcorum.

CAPVT I.

SAne quidem philosophorum primi & uetustissimi Romanorum, de Græcorum theologia iudicauerunt, qui physiologiam fabularum apertissime repperunt. Nos autem quoniam ad redargutionem illorum producti sumus, age iam interpretatiões ac allegorias suas, quã friuolæ atq; indignæ sint, inspicimus, nihil nostri afferentes, sed illorum ipsorum productis auctoribus, ab ipsis sublimem hanc theologiam perdiscamus. Verum cum aliter alij dixerunt, & unusquisq; inuenta sua uera esse contendat, satis erit, si quæ clarioribus græcorum philosophis uisa sunt, proposuerimus. Primus igitur Cheronensis adducatur Plutarchus, qui fabulas peruertens, mysticam in eis theologiam latere contendit, quã uelut a deorum inducens penetralibus, nõ mortalium aliquẽ, ut fabulæ uolunt, sed temulentiam per Dionysium significare ostendere conatur, lunonem ꝑ nuptialem uiri ac foeminae coniunctionẽ, deinde quasi oblitus paulopost, terram per lunonem ostendi uoluit, Latonam ꝑ obliuionem ac noctem esse, & rursus Latonam ac lunonẽ eandem esse putat, Iuppiter autem per æthera sibi uirtute accipitur. Quid hæc mihi perstringunt, cum liceat ipsum audire, sicut ait in libro quẽ de platrensi Dædalo inscripsit, arcana pandentẽ Theologiæ sacraria his ꝑbis. Prisca quidem tam apud græcos, q̃ apud barbaros theologia naturalis erat, ratio fabulis inuoluta, occulte ac mystice ueritatẽ doctis subaperiens, qd̃ Carminibus Orphei, & ægyptiorũ sacris, & phrygia doctrina comprobatur, maxime aut̃ orgia & immolationes, & q̃ symbolice in sacris gerunt, fabulæ sensum aperiunt. Nã qui lunoni sacrificant, bilem in sacris nõ adhibent, sed iuxta aram infodiunt. Nam quoniam uiri ac mulieres coniunctam significant uitam, eare ostenditur absque ira, & odio, & amaritudine, matrimonium esse oportere, quod significatiuum docendi genus in omnibus fabulis est. Ita cum lunonem adhuc uirginem ab Euboa insula, ubi educata fuit, furtim a Ioue ablatam ferunt, & huc deportatam opacum eis thalamum a Citherone factum fuisse, ac Marcidem lunonis nutricem ab eo scrutari prohibitam, Quia Iuppiter in illis locis cum Latona quiesceret, unde postea grato animo Iuno easdẽ aras atq; tẽpla cum Latona uoluit habere, itaq; ut etiã La-

tona

tona nocturna appelletur, aperte tam rebus, quā Latonæ nocturnæque nominibus occultum, latens & tenebrosum diuinarum rerū significatur. Alij autem quia ibi latuit Iuno, nocturnam dicunt appellatā primum fuisse, deinde re iam aperta, nuptialem. Qui autem naturæ secreta subtilius per fabulas inuestigant, hoc pacto Iunonis atque Latonæ potestatem coniungunt, Iuno enim terra est, Latona vero nox. Obluio enim quam uerbum hoc græce significat, in nocte sit, propter somnum. Nox porro nihil aliud est, quā terræ totius umbra, quæ radijs solaris eripiens, atrum atque obscurum aera reddit. Quod autem non alia est Iuno quā Latona, inde profecto patet, quia Dianā Latonæ filiam omnes asserunt, quam & Lucinam appellant. Nomina igitur hæc duo sunt uni deæ imposita. Præterea Apollinem Latona Martem Iuno peperit. Apollinis autem atque Martis, eandē esse uirtutem apertissimum est. Mars enim, ares græce appellatur, quod a regni auxilium pugna oppressis, afferre significat. Apollo vero uocatur, quot a pallati, id est, ab egrotationibus homines soluat atque liberet, quāobrem ardentissimas etiam stellas, Solem Apollini & nomine Martis appellatam, Marti accommodant, nec absque causa eandem deam nuptialem, & Lucinæ atque Solis matrem putarūt, matris monij namque finis procreatio est, qui nihil aliud est, quā a tenebris ad Solis lumina progressio. Vnde poeta. Cum Lucina (inquit) illum in lumen adduxit, tum Solis cernere quiuit fulgorem. Primum enim a dolore partus liberari per Lucinam, deinde solarem aspici Solem, qui generationis finis est, ostendere uoluit. Sed non est ab re, puulgatissimā quoque fabulam enarrare. Dicitur enim, Iunone irata, disfidenteque ab eo, mœstusea de causa nimium fuisse, quæ Alalcomenes indigena docuit, ut alteram ducere simularet, ita consilio eius ex quercu, simulachro mulieris confecto quod dadalem appellarunt, nuptias præparare sangebent. Nymphe igitur tritonides, & uniuersa Boetia confluebat, quibus rebus Iunonem commotam, a Cithærone descendisse, & Platenſium multitudine mulierum sequente, ad Iouem peruenisse, simulationeque patefacta, summa cum læticia recōciliatam fuisse, honorem autem simulachro tantum fecisse, ut dedala nomine ipsius diem festum instituerit, quod tamen ex zelotypia, quamuis omni anima expers esset, cremauit. Huius fabulæ talis ratio

tio est. Iunonis ac Iouis bella & dissidia nihil aliud, q̄ elementorum intemperiem significant, quæ nisi certis proportionibus contempere-
rentur natura rerum soluta, magnā perniciem afferunt. Si ergo Iup-
piter, id est, calida uirtus ac ignea nimium excesserit siccitate, omnia
pereunt. Sin v̄o Iuno humida, scilicet & uentosa natura, Iouē asper/
nata superauerit, magna uis pluuię delata, diluuió cuncta uastauit,
quod illis temporibus factum, Boetiam maxime regionē proluit,
quæ multitudine aquarum tectam fuisse dicitur. Quare q̄primum
tempestate transacta, terræ apparuerunt, deorum recōciliatio facta
fingitur. Prima uero arborum omnium quercus effloruit, quæ non
modo pijs hominibus, ut Hesiodus ait, uerum etiā diluuij reliquijs
opitulata est, cum glandes ramalia ferant, & apes cū tegat truncus.
His Plutarchus apertissime nos docuit mirabilem etiā illam & my/
sticam Græce theologiæ rationem, nihil magni nec dignum philo/
sophia continere. Audisti quippe per Iunonē modo matrimoniū/
modo terram, modo humidā significare substantiā. Didicisti Dio/
nysum, nihil aliud q̄ temulentiam esse, Latonam noctem, Apollinē
Solem, ipsum deniq; Iouem calidam uirtutem atque igneam. Tur/
pitudini ergo fabularum accessit, ut secretior hæc & mystica theo/
logia, non ad diuinas quasdam & cælestes uirtutes, nec ad rationa/
les & incorporales substantias conducat, sed rursus in temulentiam
& nuptiarum opera, & egritudines hominum deducat. & quod ho/
nestissimum in ea est, ad terram, ignem, Solem, reliquasq; huiusmo/
di partes orbis terminetur, nec ultra hæc quicq; afferat, qd' etiā Plato
nō ignorauit, qui in eo libro quē Cratillum inscripsit, nihil ultra ui/
sibiles mūdi partes priscos Græcorū cognouisse, & stellas dictos pu/
tasse asserit. Verba eius hæc sunt. Vetusissimos græcorū, Cælum,
Stellas, Solem, & Lunam, quæ nunc etiā multi Barbarorū colunt,
deos putasse, manifestū est, huiusmodi quidem græca sunt.

De mystica & naturali Theologia Aegyptiorum. CAP. II

NVnc Aegyptiorū mysticam Theologiam, quæ mltō ue/
rustior fuit, uideamus. Osirim, & Isim, & Solem, & Lunā
esse aiunt, Iouem spiritum, qui per omnia transeat, Vulca/
num ignem, Terram Cererem, Oceanum humiditatem,
ac Nilum fluuium asserunt, cui deorum generationem attribuunt.

e Aere

Aerem Mineruam appellarunt, quos quoniam deos aera dico, aquam, ignem, terram, & spiritum per uniuersum orbem transire contendunt, & in uanas formas hominum atque animalium commutari, quorum cognomines apud se homines floruisse, Sole, Saturnum, Opim, Preterea Iouem, Iunonem, Vulcanum, & Vestam, quae omnia Manethus latius scripsit. Compendiosius autem Diodorus his uerbis, Osiris & Isis, Sol & Luna, secundum Aegyptios sunt, a quibus trinis temporibus, uere, aestate, ac hyeme, inuisibili modo circumductis, mundus gubernatur, & omnia nascuntur, aluntur, & augentur. Tempora quis inter se aduersent, mirabili tamen concordia annum conficere. Horum autem deorum, alter ignis & spiritus, alter humidus & siccus, uterque uero aeris naturam producere dicitur, quibus omnia & oriuntur & conseruantur. ita totum quidem corpus naturae omnium ex Sole ac Luna originem trahere. Partes autem uniuersi, quinque illas esse, spiritum uidelicet, ignem, siccum, humidum. Aegyptiorum lingua posuerunt, & spiritum quidem diligenti ad latinam aera, quorum singula deos putarunt, & nomina uetustissima, ac prima Aegyptiorum lingua posuerunt, & spiritum quidem diligenti ad latinam linguam interpretatione Iouem appellare possumus, qui cum in animalibus ipsius, ut ita dicam, animalitatis causa sit, quasi partem aliquam rerum animam omnium esse putarunt, quibus maximus poeta quoque omnium attestatur de Ioue dicens, Pater hominumque deorumque. Ignem uero Vulcanum appellarunt, magnum deum esse putantes, permultumque ad generationem atque crementum conferre. Terram porro, quasi uas aliquod atque receptaculum eorum, quae oriuntur existimantes, matrem nominauerunt, cui rei Orpheus consentit dicens, Terra mater cunctis diuesque Ceres, Humidum autem oceanum dixisse dicunt, quis uerbum expressum latine delitiae, matrem significat. Oceanum autem nonnulli Graecorum designare putarunt. Unde poeta quoque cecinit, Oceanus generatio diuum. Aegyptij autem Nilum fluuium esse contendunt, cui & deorum generationem attribuunt. Plures enim urbes in solo Aegypto, quam in reliquo terrarum orbe fuisse aiunt a priscis dijs, Ioue uidelicet, Sole, Mercurio, Apolline, Pane, Lucina, aliisque quae pluribus conditas. Aera Mineruam appellarunt, & filiam Iouis ac uirginem putarunt, nam & incorruptibile aiunt esse natura, & ex-

rumum

tremum uniuersi locum obtinere contendunt. Quapropter a uer/
tice Iouis fabulose nata fuisse Minerua traditur. Tritonam uero ap/
pellatam, quoniam ter in annuo spacio, uere, estate, hyeme commu/
tatur, glaucopin, id est, glauculam uocari contendunt, non quia, ut
nonnulli graeci putarunt, Glaucos habeat oculos, quod nomen ipm
denotare uideretur, insaniunt enim qui sic putant, sed quonia aer ni/
sum animalibus praebeat. Afferunt autem hos quandoque deos totum or/
bem peragrare, & hominibus in sacrorum aialium formis apparere.
quod & poeta ab Aegyptiorum sacerdotibus acceptum uerum esse his
uerbis attestat. Peregrini inquit dii similes uiroque urbes ingrediunt,
aequitatem ferentes. Eadem a caelestibus dijs, quorum eterna generatio
est, Aegyptum afferunt, alios deinde ab hominibus propter bene/
ficia, quae communiter omnibus contulerunt, ad immortalitatem trans/
latos, quorum aliqui caelestibus dijs cognomines fuerunt, Sol scilicet,
Saturnus, Iuppiter, quem nonnulli Hammonem appellant, ad haec lu/
nonem, Vulcanum, Vestam, & extremum Mercurium, primumque o/
mnium, Sole in Aegypto regnasse. Haec Diodorus, Plutarchus au/
tem in libro, quem de Iside inscripsit, his uerbis utitur. Sed quasi ab alio
initio plurimorum atque rudium sententiam consideremus, quae dicunt sic,
Aegyptios Osirim Nilum fluuium esse putare, Isidi terrae matrimo/
nio coniunctum, Typhona uero mare, in quod incidens Nilus, submer/
git, quemadmodum Graeci Saturnum tempus, lunonem aera, Vulcani
uero generationem aeris mutationem in ignem esse arbitrantur. His
dictis, rursus fabulas ad daemones refert, & aliter atque aliter interpre/
tatur. Opera primum autem est, ab his sciscitari, utrum simulachra haec
& simulachrorum figurae daemones, an ignis, aeris, terrae, aquae, aut ui/
rorum & mulierum, brutorumque animalium formas ostendant. Nam
quonia caelestium cognomines mortales extiterunt, ut ipsi aiunt, quos
in numerum deorum translatos existimant, caelestium ne formas in
simulachris imprimunt, an quod ipse uisus ostendit mortaliu homi/
num? Quod si ipsi respondere reculent, restat per se magna uoce cla/
mant, mortales fuisse omnes, quorum simulachra constituunt. Plutar/
chus enim in libro de Iside, uel qualitatem corporum describit sic di/
ces, aegyptiorum historia, flauis corporis fuisse Typhona tradidit. Martem
alibi, subnigri Osirim. Haec Plutarchus, mortales ergo dii sui fuerunt &

e ij inter/

interpretatio fabularum perijt uniuersa. Quid enim necesse fuit hominum formas elementis accommodare, cum etiam absq; his colere ea potuerint: utris autem e& appellatiōe indita primum fuerūt, Virū Vulcanus, Minerua, Iuppiter, Neptunus, uno nomina de elementis primo, deinde de hominibus equiuoce, an econtra, hominibus primum imposita ad elementa nominarunt. Præterea hymni, cantus, & arcana deorum mysteria, utrum elementorum aut mortalium hominum symbolis peraguntur: errores autem, temulentia, Amores, mulieres raptas, & uiros insidijs conuolutos, milleque huiusmodi dedecora, quomodo elementis accommodari potuerunt: Aperte igitur ex his omnibus mirabilis & generosa Physiologia, nihil ueritatis habere ostenditur. Sed audi quæso, quæ Porphyrius etiam in epistola ad Anebum quendam Aegyptium, de istis scripsit. Cheremo enim inquit & alij omnes, nihil aliud præter uisibilia putant, Aegyptiorum rationem ad unguem secuti, qui nullos alios deos præter erraticas stellas & signa, quæ orbem replent obliquum, fixasq; stellas, quæ oriri atq; occidere cum his dicuntur, deos existimarunt, quarum partes alia, alijs erraticis attributa sunt, ascendentem quoq; particulam ac dominos eius, quos ualidos appellant, quorum nomina & potestates, in libris almenichiacis scripta sunt, ubi ortus etiã & occasus, & futuroꝝ diuinitio continetur. Vidit enim Cheremo Solem ab Aegyptijs, ut creatorem cultum, nec ignorauit omnia q̄ de Osiride & Iside dicuntur, omnesq; fabulas sacras, aut ad Stellas, & ortus, & occasus earum. Præterea p̄gressus atq; regressus aut decrementa crementaq; Lunæ, aut ad solarem cursum, aut ad nocturnū hemispherium, aut ad diurnum, aut ad fluuium Nilum, & omnino ad res causasq; naturales referri, nec ullam de incorporeis eos uiuisque substantijs facere mentionem. Vnde nostra quoq; omnia, nescio q̄ insolubili uinculo, a motu stellarum necessario dependere arbitrantur, quam necessitatem Fatum appellant. Sic omnia stellis attribuunt, quos solos deos & Fatorum dominos existimantes, sacris & simulachris, reliquosq; deorum cultu, propitios sibi reddere conantur. Sic præter illa quæ in cælo uidentur, alios deos Porphyrio etiam teste, theologia Aegyptiorum nō nouit, creatorem ꝑo rerum omnium non intellectum, non incorpoream quandam substantiam, nō uirtutem

tutem quãdam intellectuam, sed uisibilem hunc Solem arbitratur. Ad stellas igitur omnia refert, & cuncta fatis, id est, stellarum motui, & aspectibus attribuit. quæ opinio usq; ad hæc tempora ab Aegyptijs tanq; uera defenditur. Quod si hæc uisibilia elementa mystica Aegyptiorum Theologia deos putat, hæc autem omnia anime atq; rationis expertia sunt, nec a corruptione omnino aliena. Attẽde diligenter ad quantã turpitudinem, sublimiseorum Theologia decidit, quæ ultra hæc nullum intellectum, nullam separatam substantiam pro causa rerum cognouit. Verum, quoniam ipsi quoq; concedunt, ab Aegyptijs in Græcos Theologiam affluxisse, una cum Aegyptijs Græci etiam redarguunt. Sed de his rebus idem Porphyrius huiusmodi uerba eo scripsit in libro, quem de abstinento a carnibus animalium ædidit. Ab hac peritia inquit, Aegyptij ad cognitionem dei profecti, cognouerunt non ad hominem solummodo deum peruenisse, nec in hominibus animam solūmodo habitasse, sed eandem animalia omnia cõtinere. Quia de re, tam homines q; bestias, serpentina simul atq; uolantia quædam in deos susceperunt, & alius apud eos deus, hominis collum, faciem alius, aliudq; membrũ aliufmodi gerit. & rursus, aliud caput hominis, collum auis, cæteraq; membra diuerforum animalium conformia possidet, quibus significat deorũ sententiã, animalia complura, cum inter se, tum maxime nobiscum amice uiuere. Vnde leoni particula quædam Aegyptij dedicata leonina, alia uero quædam bouina, alia canina nominatur. Virtutem enim, quæ in omnibus est, his animalibus, q; a singulis deorum inuenta sunt, colere statuerunt. Aquam & igne apprime uenerantur, & in omnibus sacris adhibent. quia maxima salutis humanæ causa hæc elementa sunt. Quare ad hunc usque diem quom sanctissimum Serapidis templum aperitur uniuersus cultus, igne atq; aqua peragitur, nam qui dicat hymnos, aquam libat, & igne tunc ostendit, quãdo in uestibulo fixus, Aegyptiorum lingua deũ exsuscitat. Ea uero animalia magis colunt, quæ rebus sacris magis cõueniunt. Nam & hominem apud Anabim oppidum adorant. Quare quemadmodũ ab humanis carnibus abstinentum est, sic ab aliorum etiam animalium. Hac illi cumulatã sapientiã & diuinarum rerum consuetudine, quædam animalium magis q; homines a dijs intellexerunt

e iij tellexerunt

tellexerint amari, quæ Soli maxime consecrata putant, quia natura eorum sanguine & spiritu copiosissimo constat. & post pauca. Scarabeum uero animal ait, rerum diuinarum indocti abominabantur, quod Aegyptij summopere uenerant, animatam solis effigiem esse putantes. Scarabeus autem omnis, uirilem sexum habet, & spermate in sterco infuso, pila deinde cōfecta pedibus inuoluit, ueluti Sol coelum & mensē lunarem expectat. Sic de Ariete, de Crocodillo, de Vulture, cæterisque animalibus philosophantur. Ita ex sapientia & religione ad cultum animalium peruenerunt. Hæc de generosa Aegyptiorum Theologia, locupletissimus testis Porphyrius scripsit, quos aquam & ignem adorantes, & unam rationalium atque irrationalium substantiam animæ dicentes, non iniuria in deorum numero bruta Aegyptios accipisse affirmant. Quomodo autem stultissimum non est, immanes baluas ideo ut deos uenerari, quasi similem hominibus animam habeant. Nam si homines putant humanos honores eis conferant, nunc autem feris, quas natura rationis expertes fingit, quasque homines appellare non dignamur, non hominum honores, sed primæ causæ & appellationem, & gloriam attribuunt. Ad hæc quare mirabilis Aegyptiorum sapientia lupos, canes, leones uenerant, didicimus, nec Scarabei miracula ignoramus. Non deridebimus ergo amplius hos deos, miserebimur autem humanum genus, gratiasque largitori donorum Christo reddemus, qui nos a uetustissima ista cæcitate, per euangelicam doctrinam suam liberauit. Iam enim ipsi etiam fere omnes Aegyptij ab hoc morbo liberati, uero militant deo. Habes iam absolutam Aegyptiorum, Græcorumque Theologiam, a quibus didicisti, nihil incorruptum coluisse. Concedat autem eis, ueram fabularum esse Physiologiam, sitque Sol, modo Apollo, modo Osiris, & Luna, nunc Isis, nunc Diana, & quæcunque alia dicere uelint. Solem ergo ac Lunam, Stellas quoque & reliquas mundi partes, quasi deos adorare debemus. Ita generosa Græcorum ac Aegyptiorum Theologia, ad sublimiora nos producere fabularum allegoriarum pollicita, ad corpora rursus deduxit. nec aliud quam ignem & aquam, & partes mundi colere adhortata est. Quomodo igitur Saluatoris nostri euangelium mirabile non est, quo Solis & Lunæ totiusque mundi creatorem, dicenti fide credere, nec elementa corporum, nec uisibilia quædam, sed

eum

eum, qui per hæc inuisibiliter cognoscitur, creatorem intellectum solum admirari, solumque adorare didicimus, qui per omnia penetrans cum sit incorporalis, solo intellectu percipitur, imo uero ineffabilis & incomprehensibilis est. Panditur autem atque perspicitur per ea, quæ facit, quæ producit, gubernat, conseruat omnibus inuisibiliter assistens, non celestibus solum, uerum etiam terrestribus magnificentiam operum suorum per hæc ostendens, quæ illi deos putarunt.

Qui iuniores noua quædam per fabulas excogitarunt.

CAPVT III.

Verum & fabulosa & mystica illorum Theologia rebus ipsis refutata, tempus iam est horum etiam iuniorum cogitationes inspicere. Isti enim qui modo philosophantur, quæ magno tempore post Platonem de intelligentiis & rerum creatore recte inuenta sunt, Theologiæ prisorum attribuerent conati, maxima arrogantiâ fabulas laudant, quorum Physiologiâ his uerbis Porphyrius ædedit. Explanabo quibus fas est, procul hinc abestote scelesti, quos etiam uetusti calare uolentes, deum & dei uirtutes presensibiles significarunt imagines, & ea quæ uisibilia sunt, inuisibilibus significantes, si ueris ex simulachris, quasi sacris literis magna mysteria tradiderunt. Non est autem mirandum, si ligna & lapides a fatuis simulachra putant. Similiter enim etiam, qui literas nesciunt librorum uolumina, non aliud quam per textum putant papyrum. Hoc exordio auditores preparauit, audias igitur quæ progrediens scribit. Cum igitur deus lux sit, & ignem æthereum habitet, nulloque sensu capi possit, lucida quædem materia, ut crystallo, pariove lapide, ad comprehendendum lumem ipseus exhortantur, auro autem ignis ille, immaculataque natura intelligitur. Multi uero nigris lapidibus, inuisibile illius substantiæ significarunt, hominis autem formam dijs attribuerunt, quoniam deus ratio est, pulchros fingunt, propter immarcescibilem illam pulchritudinem, diuersis præterea figuris & etatibus, & alios sedentes, alios stantes, mares alios, alias foeminas, & aut uirgines, aut matrimonio coniunctos, diuerso quoque amictu simulachra constituunt, ut diuersitas deorum non lateat. Vnde factum est, ut omnia cæcæda celestibus dijs attribuantur, pila & rotunda omnia mundo precipue Soli & Lunæ, quibus nonnunquam spei atque etiam fortunæ. Circulus autem, & quæ circularia sunt seculi motui celesti, & circulis quæ

quæ in Cœlo esse intelliguntur. Circuli autem partes diuisis Lunæ
 figuris, pyramides uero & obeliscos ignis substantiæ & dijs olympijs
 hac ipsa de causa, ita communi quoque Soli, terræ, cylindrum, sationi
 & generationi penem, & propter muliebrem sexum, figuram trian-
 gularem. Hæc magnus ille philosophus. Quod autem turpius quã
 oscanitatem idolorum excusare: quid amentius quã auro & lapide,
 huiusmodique materia, diuinum lumen & cælestem naturam signifi-
 cari putare: Quod autem a iunioribus eæ cauillationes excogitatae
 sunt, quas prisci, ne somnijs quidem uiderunt, quibus ex auro & p-
 ciosa materia, imagines deorum fingere turpe uidebatur, & p-
 tarchi audias. Simulachrorum autem fictio, uetustissima quidem res
 est, quã prisci ex ligno fingebant. Si quidem lignum erat, quod in De-
 lo primum ab Erisichthone Apollini fuit consecratum. Ligneum etiã
 Palladi ab indigenis constitutum, quod etiam nunc apud Atheni-
 enses inuenitur. Iunonis etiam simulachrum, ex ligno apud Samios
 erat, ut Callimachus asserit. Sic enim inquit, deos uetusti fingebant.
 Peras etiam ille, qui primus Argolicæ templum condidit, & Calli-
 thiam filiam suam antistitem consecrauit, ex piri trunco simulachrum
 Iunonis dicitur confirmasse. Lapidem enim rem duram & inanem,
 in deorum effigiem calare nolebant. Aurum uero atque argentum,
 in fecundæ terræ atque infelicis, morbos colores esse putabant. Ebo-
 re uero propter uarietatem abusi sunt. Hæc Plutarchus. Plato uero
 magnis ante eum temporibus non decere ex auro & lapidibus, &
 Ebore, aliisque materia, inanima deorum effigies fingere putans, sic
 in legibus precepit. Terra inquit & Vesta, sacra deorum est habita-
 tio, ne igitur ex his, ceteris dijs simulachra constituat, aurum autem
 atque argentum inuidiosa possessio est, ebur animã deposuit, ac ideo
 ad simulachra deorum ineptum est, æs & ferrum belli sunt instrumen-
 ta. His aperte refutatum esse Porphyrium puto, sed tamen reliqua
 etiam inspiciamus. Admiranda inquit est Græcorum sapientia, qui
 louem mundi mentem arbitantes, quæ in se ipsa mundum continens
 produxit. Sic a Theologia Orphei profecti de eo tradiderunt.
 Iuppiter altitonans, ante omnia sæcula primus.
 Iuppiter extremus, longa est post sæcula mundi.
 Iuppiter est summus tertex atque infima planta.

Ipsæ

Ipsa æternum semper simul est, ac totus ubiq;
Terra fundus.

Sydereaq; domus rex est, & Iuppiter ipse
Principium atq; ortus rerum, uis una, deusq;.

Vnus & omnipotens, regali in corpore cuius
Singula ponuntur tellus, unda, ignis, & aer.

Nox simul atq; dies, sapientia primaq; origo.

Ac iocundus amor, magno hæc in corpore regis

Sunt Iouis excelsi, ceruicem namq; uidebis.

Coeli suspiciens renitentia magnaq; tecta.

Hoc caput auricomum flauis de uertice crinis

Stellarum erutilant radij, dehinc aurea pandit

Cornua bina caput, capitiscq; simillima tauri.

Vnum est ortus, occasus aliud.

Ast oculi fulgens, ingenti lumine phœbys.

Lunacq; purpureo phœbi redimita colore

Præscia uenturi mens constat regis æther.

Quam strepitus nullus, nec uis, nec fama, latere

Arcanumve potest, penetratq; per omnia uictrix.

Præterea inuictum corpus sine fine modocq;

Panditur, ast humeri magni sunt pectora lata.

Est aer, alas quoq; uenti possidet ille.

His ad cuncta uolans Euro est uelocior ipso.

Tum sacer antiqua matre ex tellure tumescit.

Venter, & ex altis consurgit montibus ingens.

Quem medio pontus succingit rite sonorus.

Vltima præterea terrarum lumina & ampli,

Fundamenta globi, furibundacq; tartara plantas

Esse pedum magni constat rectoris olympi.

Hic dum sub terris cælasset cuncta deinde

Eximius repetens in lucem protulit almam.

Vniuersus igitur mundus Iuppiter est, animal ex animalibus, deus

ex dijs constitutus. Iuppiter autem est, in quantum intellectus est, a

quo uniuersa producuntur, & qui cuncta creat intelligendo. Hoc

igitur modo, Theologis de Ioue sentientibus impossibile est, talem

f eius

eius imaginem fingere, qualem carmina descriperūt. Iouem igitur esse credendum est uirtutem providentem atq; uiuificam, quam pi-
 la & rotundis figuris significabātur, nominis uero simulachrum ei
 constituunt, quoniam mens est, qua cuncta seminali ratione produ-
 cit. Sedere autem fingitur, ut stabulis uirtus, atque incommutabilis
 exprimat. Nuda apertaq; habet superiora, quoniam conspicuus
 intelligentijs & superioribus est. Inferiora uero teguntur, quia oc-
 cultatur inferioribus creaturis. Sceptrum leua tenet, quia in his cor-
 poris partibus, eorum spiritalissimum uitae domicilium inuenitur.
 Creatiuus enim intellectus, rex spiritusq; uiuificans mundi est. De-
 xtero uero aut aquilam protendit, aut uictoriam, alterum quia cae-
 terorum deorum dominus, quemadmodum aliarum auium aquila
 est, alterum, quia omnia sibi subiecta sunt. Haec Porphyrius. Nō est
 autem ab re diligenter cōsiderare, quisnam Iuppiter esse his carmi-
 nibus affirmatur. Mihi enim non aliud uidetur q̄ hic uisibilis mun-
 dus, qui coelo, aethere, aqua, terra, ceterisque partibus constat. Aper-
 te namq; in ipsis dicitur. Regali in corpore, cuius singula ponuntur,
 & quae sint ista, declarat. Tellus, unda, ignis, & aer. Nox simul atq;
 dies, sapientia primaq; origo. Ac iocūditus amor. Ad haec adijcitur
 mentem atq; intellectum Iouis aethera esse, quod Stoici postea secu-
 ri, substantiā igneam mentem esse mundi, & deum esse corpus, nec
 creatorem aliud esse, q̄ uirtutem igneam asseruerunt. Haec enim a
 carminibus istis eos accepisse arbitror. Praescia uenturi mens con-
 stat regius aether. His uerbis manifeste magnum quoddam mūdus
 esse animal declarat. Quod cum Iouem appellauerit, aethere qui-
 dem mētem ipsius, corpus uero reliquas partes mundi putauit. Sed
 huiusmodi quidem carminum Iuppiter interpretēs autem iste carmi-
 num uniuersus mundus inquit. Iuppiter est animal ex animalibus,
 deus ex dijs constitutus. Ita nullum alium q̄ hunc uisibilem mundū
 significari uoluit. Sic & Aegyptiorū ratio, a quibus Orpheus ista re-
 cepit, mundum & partes eius deus astruebat, alia deinde sententia a
 se adiecit, creatorem omnium deum, providentem quendam intel-
 lectum esse affirmans. quomodo em̄ separatim intellectū in carmi-
 nibus intelligi dicemus, quē poeta ille siue Orpheus siue alius, nun-
 q̄ intellexit. Siue enim a priscis Graecis, siue ab Aegyptijs didicerat

Theolo/

theologiã, nihil intelligibile atq; incorporeum tradi ab eis poterat. Siquidem locupletissimus Plato testis est, qui in Cratillo clamat, ut diximus, priscos Græcos eos dumtaxat deos putasse, quos modo Barbari Solē, Lunā, Stellas, & cœlū. Sed Cheremo q̄q; paulo ante a Porphyrio citatus, testimonium perhibeat, nō aliud q̄ mundū & partes mundi deos ab Aegyptijs cultos, nec quicq; ipsos de intelligibilibus & uiuis substātijs intellexisse. unde igit̄ poeta ille deū, qui sup̄ om̄ia est uniuersū creatorē, per ip̄m uniuersum, & partes eius mentem solūmodo cognoscibilē, cognoscere potuit. Rei ꝑo incorporeæ cognitionē unde habuit, nec certe quicq; incorporeū ab eo ꝑceptū carminibus ostenditur. Creatiua em̄ mens, nec a pluribus est cōstituta partibus, nec cœlū sibi caput dici pōt, nec ignis, aqua, & terra, corpus ei cōficiūt, nec oculi eius Sol atq; luna possunt affirmari. Quomodo aut̄ humores, pectora, terga & mentē creatrix mens om̄ium habebit, aut quomodo æther, mēs creatoris dici aut fingi pōt. Quod igit̄ hæc cauillat, carminis huius interpretēs neminē fugere pōt. Ego ꝑo in pfundū impietatis incidisse arbitror eū, qui ptes mūdi, partes dei putauit, & ausus est mundū & deum eundē affirmare, & ad hæc quasi aiām mūdi esse intellectum, q̄ om̄ia creauit. Nō em̄ pium est, coniunctum mūdo creatorē, & aiām corpori putare. Adesse autem ip̄m, uniuerso mūdo puidere ac gubernare scriptura diuina docet. An nō impleo inqt̄ dñs ego cælum & terrā. Rursus, Deus supra & in cœlo, & idē in terra est. Et alibi. In ipso uiuimus, & mouemur, & sumus, non tñ ut ptes, nec sicut in mēte aiāq; nostra, sed si oportet similitudinē uti, sacras literas audiamus. Cœlū mihi sedes, terra uero scabellum pedū meorū clamātes. Cōsidera igit̄ quāto melius & expressius hæc dicta sunt. Nam q̄ cœlū sedē appellat, terrāq; scabellū, & uniuersum mūdum puidentiæ dei subiecit, & sup̄ om̄ia deū esse significauit, quippe cū neq; scabellū, neq; sedes corpus sedētis appellari possint, sed nec partes eius. Qui uerō cœlum caput dei, & mentem eius æthera, & partes mūdi partes dei asserūt, nec creatorē, nec deum cognouisse redarguuntur. Nō enim ipse seip̄m creabit, nec mens ipse poterit dici, cuius mens æther est. Quomodo enim deus erit, cuius terra & cætera corpora ptes sunt res corruptibiles & abiectæ. Si ꝑo mēs louis nihil aliud q̄ æther est, & si aer subtilissimus atq;

f ij igenus

igneus appellatur æther (id enim uocabulum idemq; ipsi significat
 re arbitrat) suntq; ambo hæc corpora, aer dico & æther, animad/
 uerte quo mens louis iam cecidit, & cogita quis non mente captus
 deum appellabit eum, cui mens corpus quoddã insensatum est atq;
 inanime. Quare merito Theologia nostra negatiue omnia hæc ap/
 pellat, quod scilicet neq; cœlum, neque æther, nec Sol & Luna, nec
 stellarum fulgor, nec uniuersus ipse mundus deus sit, sed opera ma/
 nuum eius. Quæ omnia parua quædam & uilia reperiuntur, nō di/
 co creatori, sed intelligibilibus creaturis comparata, quas immorta/
 les, & longe corporibus præstantiores, beate apud deum uiuere ar/
 bitrantur. Probe igitur de mūdi partibus hoc modo a scriptura do/
 centur. Videbo cœlos opera digitorum tuorum, lunam & stellas,
 quas tu fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Et rursus. Re/
 spicite in altitudinem oculis uestris, & consyderate quis omnia ista
 monstrauit. Sed age iam reliqua perspiciamus. Impossibile est inqt,
 talem eius imaginem fingere, qualem carmina descriperūt, & ideo
 ei simulachrum hominis cōstituerunt, quoniam mens est, qua cun/
 cta seminali ratiōe producit. quomodo igitur si mundi, & spacium
 eius cœli, aeris, terræ, ceterarumq; huiusmodi imaginem, quã car/
 mina descriperunt fingere impossibile est, diuinæ mentis effigiem
 fabricati sunt. Quod enim corpus intellectui diuino similitudinem
 habebit, cum nec mentis humanæ imaginem habere posse cogno/
 scatur: humana enim mens incorporea est atq; simplex, corpus au/
 tem omne corruptibile atq; compositum. Quare iure, rationalis at/
 q; immortalis anima & intellectus eius, imaginem & similitudinē
 dei habere dicit. Immaterialis enim & incorporea, intellectualis ra/
 tionalisq; per essentiã est uirtutis & sapientiæ capax. Qui si huma/
 næ animæ atq; mentis formam & effigiem fingere impossibile est,
 quoniam nec sensu percipitur, quis adeo stultus erit, ut ligneum si/
 mulachrum ac effigiem dei creatoris, omnium similitudinē habere
 arbitraretur. Natura enim diuina, omnem materiã, & omnia quæ
 percipimus excedit, mente solummodo ac sanctis animis intellecta,
 figura uero louis. q̄ in simulachro cōspicitur, mortalis uiri effigies
 est, quæ non totum hominem, sed peiorem eius partem imitata, ex/
 pressit, nullam enim uitæ atque animæ uestigium ostendit. Quo/
 modo

modo igitur uniuersi deus, mensq; omnium creatura ipse Iuppiter erit, qui aut in aere, aut in ebore cernitur: aut quomodo pater Herculis est, qui ab Alcumena natus esse dicit, reliquorumq; heroum, qui cum homines fuerint mortales, suę mortalitatis argumēta posterioribus non pauca reliquerunt: ut enim in primo probauimus uetustissimi Phœnicum Theologi Saturni filium, mortalem ex mortali, & ex Phœnicia originem traxisse affirmabant. Hęc eadē ægyptij nunq̄ negarūt, præterq̄ quod ab Aegypto fuisse oriundum contendunt. Cretenses quoq; suum fuisse Iouem asserētes, sepulchrum eius magnifice constructum, apud se ostēdunt. Atlantij enim & ceteri omnes, qui apud se Iouem natum fuisse asserunt, mortale nunq̄ negarunt, resq; ipsius gestas, mortales enarrāt, factaq; multa turpia, omnis petulantię plena conscribunt. Fabularum uero priscis q̄dem illis expositoribus, modo calida quædam & ignea uirtus, modo spiritus quidam Iuppiter uidebat. Nunc autem nescio, quo modo his iunioribus, creatiua mens rerum Iuppiter appellatur. Interrogandi ergo sunt, quem dicunt patrem, auum, atq; proauum istius mentis esse, ut em̄ Theologia eorum prædicat, Saturni filius Iuppiter fuit. & Orpheus in prædictis carminibus id ipsum confirmabat. Saturnum autem Cæli filium fuisse nō negant. Si igitur deus omnium & intellectus, qui cuncta creauit Iuppiter est, quemnam dicent esse Saturnum patrē Iouis: & Cælum rursus Saturni patrem. Quod si primus Iuppiter omnium est, quasi creator, necesse est secūdos, & post eum ceteros esse, qui ab eo creati sunt. Saturnus enim, quē tempora esse uolunt, quoniā tempora motu Cæli conficiuntur, a Cælo genitus dicitur. Cæli autem & temporis ipsius causa, est profecto mens illa creatrix, quam Iouem appellant. Quare non erit a Cælo tertius Iuppiter. Quomodo igitur tam ægyptijs & Phœnicibus, q̄ Græcis & primis omnibus philosophis, tertius a Cælo, creatiuis iste intellectus in Theologica genealogia narratur: Patefacta est igitur huius philosophi astuta fictio. Patefiet autem ex his magis, q̄ subiicit dicens. Coniugem Ioui Iunonem recte putarunt, ætheream em̄ atq; aeream uirtutem, Iunonem appellarunt. Nam ether est aer subtilissimus, Iouis certe mentem æthera esse carmina significarūt. Modo autem iste interpres diffiniendo aera, ipsum dicit esse subtilissimum,

f iij mum,

mum, corpus autē aer, corpus igitur æther, Quare mens quoq; Io/
 uis erit corpus omnium subtilissimum. Et quomodo corpus atque
 mens natura diuersissima, idem esse intelligentur. Deinde, nescio q̄
 pacto sui & carminum oblitus, quibus aperte dicit, mentem Iouis
 æthera esse, præscia inquit uenturi mens cōstat regi, & æther Iuno/
 nem ætheream, & aeream uirtutem esse ait. Diuisione deinde utit̄,
 dicens uniuersi aeris uirtutem Iunonē, inferioris autē, qui lunari lu/
 ce illustrat̄, Latonam nominari. Latonā enim a latendo dici, & obli/
 uionem significare. q̄a cum animæ lunare orbem descēdendo trāsi/
 erit, diuinæ rerum obliuiscunt̄, propterea etiā Apollinis & Dia/
 næ dicit̄ mater, q̄bus noctis pellunt̄ tenebre. Aer etiam hic inferior
 cum Lune, Solisq; mater sit, nō iniuria per Latonā designatur. Ego
 uero nō uideo, quomodo aer Solis & Lunæ mater appellari possit,
 cum ipse magis a luminaribus fiat & transmutet̄, q̄ ab ipso lumina/
 ria. Paululum ꝑo progressus, telluris uirtutem uestam appellat, cu/
 ius uirginale simulachrum, in foco ignis statuitur, quæ uirtus quo/
 niam ferax est, mulieris eā specie denotarūt. Rhæa ꝑo, quā Opem
 latine appellamus, lapidosæ atq; montanæ terræ uirtutem designat.
 Ceres feracis & planæ, differt enim a Rhæa, quoniam bonam Ioui
 peperit deam, ac ideo imago eius spicis coronat̄, & papauera q̄ fer/
 tilitatis symbolū sunt, circa imaginē ponunt̄. Hic diligēter aniaduert
 te, quomodo deorū ipsiusq; Iouis matrē, quæ Rhæa dicitur, ad terrā
 & lapides detraxit, & eandem esse Cereri ait, q̄bus adiecit. Quoniā
 autem quædam uirtus etiam proiecti seminis in terram est, quā Sol
 in hyemali solstitio fouet, Bona q̄dem dea, quam & Persephonem
 uocāt, uirtus seminum est. Pluto uero Sol, qui tempore hyemis re/
 moti, omnem mundi partē perlustrat, idcirco raptam ab eo Proser/
 pinam dicunt, quam Ceres sub terra latentem quæritat. Plantarum
 autē omnium uirtus Dionysus nuncupatur, & bonæ quidem deæ
 imago germinā q̄dam quali sui symbola protendit. Dionysus ꝑo
 cornua habet, & muliebri formis est, promiscuam uirtutē genera/
 tionis plantarum significās. Plutonis autem raptoris galea caput te/
 gitur, quod occulti uerticis symbolum est. Sceptum ꝑo breue, qd̄
 tenet, inferioris regni symbolum est. Canis autē eius frugum a ter/
 ra partium tripartito, in projectionem, orationem, germinationem
 diuidi

diuidi notat. Atys porro atq; Adonis, ad fruges ac fructus pertinere uidentur. Sed Atys flores maxime designat, qui anteq; ad fructum ueniant, defluunt. Quapropter pudēda ei fuisse incisa dicunt. quoniam flores defluxi, semina non produxerunt. Adonis pfectos fructus significat. Silenus uero spiritalis motus symbolum est, qui non parum uniuerso conducit, cuius caput eādore fulgens, cælestis motus. Cæsaries ꝑo, quæ inferioribus imaginis partibus apponit, crassitudinem terrestris aeris significat. Verum, quoniā uaticinandi etiā quædam uirtus est themis, id est, latine carmēta uocitata est, eaq; qd̄ statuta unicuiq; præcinat, quibus omnibus uirtus hæc inferior colitur, ut Vesta & uirgo sponte sua nascentium arborum ferax, ut parturiens nutritrix, ut Rhæa lapidosa & montana, ut Ceres herbosa, uaticinatrix, ut themis. Vis autem seminalis, quæ in terram descēdit, quasi priapus honoratur, cuius quod ad siccos pertinet fructus. Bona dea, quod ad plantaria Dionysus nuncupatur, ita bona dea a Plutone, id est, a remotiore ac sub terra immorante Sole, sementis tempore rapitur. Dionysus ꝑo exacta hyeme, quasi renouatis temporibus germinat, florendi uirtus Atyda, ut diximus, perficiendi. Adonim spiritalis Silenum ꝑsidem possidet, motio autem eorū, & quasi quædā extensio per Bacchum denotat. Satyri ueneream oēm uirtutem ostendunt, quibus oñibus, uniuersa terrestris uirtus ꝑficiat. Hæc necessario tibi exposui, ne pulchram horum philosophorū Theologiam ignorares. Cur autē hæc quasi dij honoranda sunt, quæ ad alimenta animalium deus produxit; aut cur nobis terrestris uirtus colenda est, quibus cælestis & immortalis anima inest ꝑspicax, si a sordibus libera est, dei rerum omnium creatoris. Cur etiā si motus spiritalis Silenus est, & motiuā uirtutē significat, tum cælestē candore capitis, tum aeream & crassiolem prolixitate ac densitate barbæ, non magno eñ honorari cultu uidemus, qui omnibus erat præponendus, cum Adonim atq; Dionysum, fruges uidelicet atq; plantas diligentissime honorari uideamus. Quis autem nō mirabitur nisi insanus sit, cum turpissimi hominum morbi quasi Satyri & Bacchus colantur. Sed non est opus pluribus ea confutare, quæ sponte sua iacent, exponenda potius cætera sunt, ne quid arcanū & sublime nos lateat. Aquarū inqt & effectiuam uirtutē oceanū, symbolū autē eius

thetym

Thetym appellarūt, eius uero aquæ quam bibere possumus, uirtus Achelous dicitur, marinæ Neptunus, quam inquantū generare potest, Amphitritem uocāt, & aquarum quicūq; dulcium, particula/res uirtutes nymphæ, maris Nereides nuncupantur. Ignis uirtutem Vulcanum dicunt, & in forma hominis ei simulachrū constituunt, in cuius capite pileus est cæruleus, cælestis symbolū uolūtōis, ubi integer sincerusq; ignis inuenitur. nam qui a cælo in terrā delapsus est, cū imbecillior sit, materiaq; indigeat, claudicans fingit, quam uirtutem in Sole Apollinem uocarunt, a radiorum uidelicet motu, quoniam pallyn græce, mouere est, Nouem autem Apollinem circa musæ cōcinunt, septem uidelicet planetarum orbis, octaua spheræ, & hæc ultima, quæ Luna est. Laurum ei dedicarunt, quoniam hæc arbor ignea est, unde odio a dæmonibus maxime habetur. & quoniam si uritur, plurimum sonat, quod prædicendī uirtutē designat, hunc ipsum, quia ægrotationibus medeatur, & morbos pellat, Herculem uocant, & .xij. ei attribuunt certamina, quoniam per duodecim signa pertranseat. Clauam & leonis pellem accommodant, alteram, ut inæquabilitatē motus significant, alterum, quoniam in Leone maxime uires suas ostendit. Huius salutarem uirtutem Aesculapius designat, cui Bacillum traditur ægrotantium sustentaculum. Serpens inuoluitur animæ, atq; corporis signum salutare. Naturales enim omnes, ceteraq; quidam reptilia crassioris dicunt, & terrestri/oris esse substantiæ. Serpētem uero esse spiritalissimū animal aiunt, quod & imbecillitatem corporis exuat, & ad medicinam perspici/cissimum esse uideatur. nam & ad acuum uisum herbam inuenisse, & reuiuiscendī quandam herbam cognoscere traditur. Ignea Solis uirtus, quæ fructus maturat, Dionysus nuncupatur. Quæ uero ratione anni tempore circūuolutus cōficit, horus dicitur. Virtus autem eius, quæ ex agriculturæ fructum percipimus, quia diuitiarum largitrix est, Pluto esse asseritur, quæ cum uirtutem etiam corrupti/uam contineat, una cum Serapide dicitur habitare. Cerberum tricēpitē dicūt, quia superioris Solis regiones tres sunt, ortus, occasus, meridies. Lunā etiam Dianam nuncuparūt, quæ quis uirgo sit, Lucina tamē est, quoniam nouilunij uirtus, ad parendum non parum cōferat. Quod autem Apollo in Sole est, id in Luna Minerua, quæ

pruden

prudentia designatur. Rurſus Luna Hecate dicitur, propter uarias
 eius corporis figuras, quas a diſtantia Solis ſumere uidetur. Trifor/
 mis enim uirtus eius eſt, nam nouilunij uirtutem, cādidis & aureis
 uestibus, & ardente face ſignificant. Cifſta uero cum iam media ſit
 designatus, quoniam creſcēte lumine, fruges maturat. Plenilunij au/
 tem uirtutem, ferrugineo colore denotarunt, ramus ei laureus attri/
 buitur, quoniam a Sole ignea ſit, papauer propter fertilitatē & mul/
 titudinem animarum, quæ in ea tanq̄ in ciuitate inhabitant, ciuita/
 tis enim ſymbolum papauer eſt. Arcum habet ut Diana, quoniam
 partus dolores acuti ſunt. Parca quoq; ad uirtutes Lunæ referuntur,
 Cloto ad generandum, Lacheliſ ad nutriendum, Atropos quoniā
 incōuertibilis dea eſt, trepin enim uertere græce ſignificat, fructuū
 etiam generatiuam uirtutem, quam cererem appellant, Lunæ coha/
 bitare dicunt, ad exaugendam uirtutem eius. Continetur enim bo/
 na dea lunari poteſtate, Dionyſum quoq; ſibi accōmodant, partim
 propter cornuum productionem, partim propter nubium locum,
 qui Lunæ ſubiacet. Saturni autem uirtutem, quoniam tarda & fri/
 gida eſt, tempori attribuerunt, quem ſeniores depingunt, q̄a tem/
 pore uniuerſa ſeneſcunt, occaſiones autem curetes ſignificant, & Sa/
 turni cuſtodes ſunt. Temporis enim obſeruatō, quēdā occaſio eſt.
 Quattuor uero anni tempora, alia Soli, quæ aeris ianuas aperire di/
 cuntur, alia Cereri attribuimus, Cifſtas, quæ ferunt duas, alteram flo/
 rum, qua uer, alteram ſpicis, qua æſtas ſignificatur. Virtutem uero
 Martis, quoniam ignea eſt atq; ſanguinea, bellis præfecerunt, pluri/
 mumq; obefſe atq; prodeſſe putarunt. Venerem generandi uirtu/
 tem poſſidere dicunt, ſpermatis & cupiditatis cauſam ei mulierisq;
 formam accommodant, propter generationem, pulchram fingunt,
 quia ueſper eſt, quæ pulcherrima in cælo ſtella eſſe uidetur, cui Cu/
 pido aſſiſtit, propter cupiditatem. Vbera & partes genitales tegun/
 tur, quia ſpermatis & nutritionis hæc membra cauſa ſunt, & ex ma/
 ri eſſe perhibetur, quod elemētum humidum calidumq; eſt, & mo/
 tu crebro ſpumas eiicit, quæ res ſpermatis ſymbolum eſt. Orationis
 autem & interpretandi uirtutem Mercurium appellarunt, qui pro/
 tentus atq; reſtus ſingitur, propter orationis uigorem, quōis & Dio/
 nyſi ſpermaticas uires, quæ per omnia tendunt, ſignificare cōfirma/
 g tur.

tur. Sed cum oratio cōposita sit, aliam in Solem ponunt, & Mercurium appellant, aliam in Lunam, quam nuncupant Hecatē, aliam in uniuerso, & appellant Herminopin, in omnia enim seminalis uis est. Mercurij autem filium Cupidinem dicunt, quoniam amādi uirtus orationi quoque attribuitur. Vniuersi symbolum Pana esse affirmant, cui cornua dederunt propter Solem & Lunam, uariam Pantherae pellem propter uarietate caelestium, sed haec Graecorum sunt. Aegyptiorum autem ait deorum symbola talia sunt. Creatorem inquit Enephae aegyptij appellant, cuius imaginē in forma hominis faciunt colore caeruleo, zonam tenentē, & sceptrum, cuius in capite pennam ponunt, significantes difficile inuentu esse creatorē, & nemini conspicuum, uiuificum etiā & regē, & intelligibili motu circulatū. Hic deus inquit, ab ore ouum producit, a quo nascitur deus, quē Aegyptij Phtha, graeci Vulcanū uocant. Significat autē huiusmodi ouo mundus. Huic idcirco ouis dedicata est, quoniam prisci lactis potu degerebant, uerū mundi quoque ipsius simulachrum tale sinxerunt, complucatos habet pedes, uestem uariā usque ad talos indutum, auream pilam capite sustinet, partim quia locū non mutat, partim propter uariam stellarum naturam, partim quia mundus ipse rotundus est. Solis imaginem in nauis collocant, quā Crocodillo ferunt, ut per nauigium motus in humido, per Crocodillum autē potabilis aqua significet, in qua Solē ferri contendunt. Caelestis autē atque terrestris, telluris uirtutē Isin appellant. Isin enim graece, equale est, unde iustitia oritur, caelestē tellurem Lunā esse asserunt, terrestrem uero hanc frugum procreatricem, quā habitamus. Quod ergo Ceres apud graecos est, id est Isis apud aegyptios, & rursus bona dea, & Dionysius apud Graecos Isis, & Osiris apud aegyptios. Fructu uero enim procreatricē uirtutē Osirim putant, quā fletibus placant, quoniam occationis tpe in terris occultat. Designat autē etiam pluuiale Nili uirtutē, uerum quādoquidem tellurē terrestrem per Osirim denorant, fecundā terram intelligunt, quā uero caelestē, Nilum esse aiunt. Hūc enim Osirim, id est Nilum, a caelo defluere arbitrant, quem etiam deflere solent, lachrymis reuocari uirtutē eius putantes, quā ceteris temporibus desinere uident. Isis autē quae secundum fabulas Osiridi coniungitur, terra aegyptia est. Isidos enim maritus Osiris est, quae & frater & filius eius traditur. In Elephantinopoli autē Aegyptia urbe simulachrum

mulachrum colitur carulei coloris uiri corpus, caput arietis habēs, arietis igitur caput & facies & caprina cornua, quae habet, coniunctionem Solis & Lunae in ariete significat. Caruleus color ei attribuitur, quia lunaris coniunctio humidior est. Secunda vero Lunae lux in Apollinopoli urbe consecrata est, cuius symbolum homo accipitris habēs faciem, lancea typhona interficiens, hoc simulachrum candidi coloris est, qui color ab alio Lunam accipere lumen significat. Accipitris vero facies a Sole id fieri denotat, unde & spiritum attrahit. Soli enim accipiter deditur, qui lucis & spiritus symbolum apud eos est, alter propter motus uelocitatem, alter, quia in altiora uolat quam lucidiora inferioribus sint. In mysteriis autem apud Eleusina antistes, quorum sacrarum expositor est, imaginem fert creatoris, ille qui faciem tenet Solis, qui stat in ara Lunae, sacrorum praeco Mercurij. Castellum autem quoddam est Aegypti, quod Anamis appellatur, ubi homo colitur, qui sibi ad sacrificium preparantem, comedit. Quod autem animalia deos non arbitrantur, sed imagines & symbola deorum putant, inde patet, quia Soli & Lunae boues sacrificant, & in Heliopoli maximus bos & nigerrimus, quem Nineuin appellant, ad imaginem Solis colitur, nam & Solis ardor, nigriora humana corpora reddit. Habet autem caudam ille bos, & totum corpus pilis ad contrariam partem, quam in alijs bobus inclinatis densissimam, quoniam & Sol contra totius motum mouetur, testiculos maximos habet, quoniam uenerea cupiditas caliditate uiget. Et Sol foeminarium naturae appellatur. Lunae taurum dedicarunt, quem Apin nuncupant, nigrum praeter ceteris, & signa Solis atque Lunae habentem. Habet enim ex Sole & Luna lumen. Solis symbolum est coloris nigredo, & qui sub lingua est scarabeus, Lunae vero coloris diuisio. Haec breuiter a Porphyrij libro, ne quod mystice Graecorum ac Aegyptiorum Theologia nos fugeret, conscribere placuit, quos errores nos fugimus, & transiugas nos predicare non pudet, non enim terribit me arrogas illa oratio. Explicabo quibus fas est, procul hinc abestote scelesti. Non enim nos scelesti sumus, qui hos errores fugimus, sed qui turpes atque obscenas has fabulas, & scarabeus ac ceteras fabulas, ad summam Theologiae sapientiam accipiunt, qui iuxta uocem apostolicam, cum sapientes se dicant, fatui sunt inuenti, quoniam incorruptibilis dei gloriam in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, nec hominis solum, uerum

g h etiam

etiam uolatilium quadrupedum & serpentum commutarunt.

Refutatio mysticæ Theologiæ CAP. III.

Verum quoniam mysticam & arcanam Theologiam, ad incorporeas reducit uirtutes, ne uideatur ad has uisibiles mundi partes diuinum cultum referre. Consideremus ne omnia sibi rursus labantur, cum una diuina uirtus non multæ colendæ sint, nam quemadmodum quæuis multæ partes & membra unius corporis sint, non tamē tot animæ, sed una in homine uno anima est, sic & in uniuerso putandum unum quidem ex una materia esse mundum, plurimis partibus constantem, cuius non multæ sed una est creatiua uirtus ueri dei uirtus & sapientia, Illud autē ridiculum est, quod etiam Aegyptiorum nugas, ad incorporeas transtulit uirtutes, oblitus Chæremona illum ab eo productum, qui præter hæc uisibilia nullum alium ab Aegyptijs cultum fuisse deum testabatur, & omnia in res naturales, nihil in rem incorpoream illos traduxisse. Cur igitur cum ipsi Aegyptij incorporeas & uiuas substantias, nullo se modo colere clament, frivolas has inuentiones excogitastis? & uniuersaliter quidem omnia sic refutantur. Particularum autem non difficilis redargutio est. Nam ut aegyptiacas nugas præteream, quis mentis compos non deridebit has Græcorum physiologias? Si enim Iuppiter secundū eos, non ignea illa uirtus atque ætherea, ut teste Plutarcho præsci putabāt, sed supremus ipse intellectus rerum omnium creator & uita est, quomodo Saturnus pater eius erit, per quē tempus significari uoluit? Ops autem quo pacto mater, quā interpret iste lapidosam & montanam uirtutem esse asseruit? Lunonem uero æra esse dicens, nescio quomodo, & sororem & uxorem creatoris intellectusque uiuifici esse affirmat. Latona rursus si quasi quædam obliuio sit, quæ animas ad inferiora hæc lapsas consequatur, quomodo hæc obliuio Solis & Lunæ mater erit? Apollinem quippe atque Dianam Latonæ liberos ad Solem & Lunam traduxit, cur autē Opem & Cererem, id est, secundum ipsum lapidosam atque montanæ telluris, & planæ ac equæ symbola colendas esse putat? Cur Dionysium præterea & Atym & Adonim generatiuam scilicet plantarum uirtutē, aut immaturæ defluentium floræ, aut perfecti fructus symbola, tanquam dij colendi sunt, cum humanum genus ad usum, cuius omnia hæc

hac a creatore producunt, multo atq; multo illis honorabilius sit. Hoc modo & reliqua facile redargues, & si diligētius cōsiderabis, mirandā impudentiā eorū duces, quō Solem modo Apollinē, modo Herculē, deinde Dionysum ac Aesculapiū dicere nō uerent. Quo modo em̄ idē pater & filius simul, id est Aesculapius erit atq; Apollo. Quomodo autē Sol Hercules est, cū Alcumenæ mortalis foeminae filius Hercules phibeat. Aut quomodo furore Sol exagitabat, & liberos incitatus interimet suos, qd' Herculem fecisse om̄es fatentur. Sed, xij. inq̄ certamina, xij. caelestia signa sunt. Quis igitur Euristheus excogitabit, qui Soli hūc certandi laborē inuito imponat. Quomodo autē ad Solē quinquaginta festiades, & captiuarū reliqua multitudo, quibus om̄ibus Herculē cōuenisse fabulant. reduci poterunt, p̄sertim cum mortales liberos, ab illis Herculē suscepisse cōfirmant, a quibus Herculeū genus tractum per longa tpa successiōe durauit, quē porro esse centaurū dicent, cuius sanguine cruentatā uestem Soli Deianira obtulit, unde successus furore dicii fuisse. Verū nō Herculem, sed Dionysum esse, Solē ponamus. Quē igitur eum genuit, siue Semele q̄dam, siue Persephone. quomodo autē Dionysus iste & Sol simul erit, & germinādi mirāda uirtus. quā autē dicemus multitudinem mulierū fuisse, q̄ cū Dionysio militauit. q̄ uero Solis erit. Ariadne. Quare autē nō oīum q̄ a terra nascunt, sed uini solum modo largitor Dionysus. q̄ si Aesculapius & Sol est, quomodo a Ioue turpissimi causa quæstus fulmine percutitur, iuxta Pindarum sic de ipso dicentem.

Aurum illi nimium præciosaq; munera curæ.

Horrendum inde pater diuorum concitus ira

Contorsit fulmen, animamq; e corpore uulsit.

Asclepiadum ȳo genus, qd' multis seculis in Gracia floruit unde nam ortum est e terris. Sit sane uerisq; ac certis rōibus in Solem & Lunā, & reliquas ptes mundi fabulæ trāsserant, ergo rursus creatore relicto, falso creaturas coluerūt. Qd' si nō partes mūdi, sed inuisibiles creatoris uirtutes, quibus om̄ia replet, om̄ibus abest, om̄ia gubernat & cōtinet, colere se dicent. quare non projectis fabulis, sicut impijs atq; turpissimis ad ip̄m uerum & unum deum cōuertuntur. Hoc em̄ facere debēt, nō autē quasi mēte capti uenerabilē dei appel-

g iij lationē

lationē creaturis ascribere, nec in profundis ita se ipsos tenebris claudere, ut intus se deum inuenturos confidere uideant, nec in simulachris & inani materia diuinas honorari uirtutes putare, nec sanguine ac nidore quasi res gratas creatori offerre, a quibus omnibus liberatos oporteret, tanquam ueros philosophos magna uoce predicare, non haec se uisibilia, sed inuisibilem solummodo creatorem admirari, & inuisibiles atque incorporeas eius uirtutes inuisibiliter colere, non incendendo ignem neque arietem aut taurum sacrificando, non fertis & simulachris, sed pio animo & recta de deo sententia & uirtute, quam ut possibile homini est, ad dei nos adducit similitudinē. Sed nullus unquam Barbarus, nullus Graecus ante doctrinam Saluatoris nostri haec ueritatem cognouit. Saluator autem noster solus omnes undique gentes Euangelica predicatione, ad ueram religionem conuocauit. Sapientes autem huius saeculi, omnia se scire iactantes, cum deum cognouissent, non ut deum glorificarent, aut gratias egerunt, sicut Apostolus ait, sed obreueratum est imprudens eorum cor, & dicentes se sapientes, stulti inuenti, creaturas non creatorem colentes, qui est benedictus in saecula. Post enim longam philosophiam & mysticam, imo uero impiam theologiam a physiologia sua deieci, multitudinē conferuntur, & multorum errores simulachris sacrificando adaugent. Quare patet pudore uictos, turpitudinem Theologiae suae physiologiae exalare uoluisse, cum opere fabulas comprobent. Quod mihi mirum nequaquam esse uidetur, cum & ipsos deos uideo fabulas contemnere non posse. Quippe operae precium est, Apollinem ipsum & Aesculapium audire, quid de se ipsis dicant. Sic ergo Apollo, teste Porphyrio in libro quem de responsis scripsit, de se ipso addidit.

Cum Latona graui partus oppressa dolore
 Commotique essent gemini intra uiscera diui
 Stabat terra, aere stabat, fixa insula, robur
 Accipit, fluctus etiam mitescere ponti
 Capere, arcitenens uatesque exiuit Apollo,
 Aesculapius quoque de se ipso sic addidit,
 Natus ego ex sacra trica cui tota medendi,
 Ars, cui sese omnis pariter sapientia debet,
 Quem mater peperit compressa ab Apolline magnum

o Illum

Illum Aesculapium diuum numeroq; recaptum.

Mercurius autem sic de se ipso clamat.

Sum Ioue Mercurius, maiacq; Atlantide natus.

Formas etiam suas ipsi describunt, ut ex hoc panos oraculo aperte monstratur.

Exoluo panis mortalis uota bicorni.

Deliciasq; deo pariter bipedi capricuro.

Nō ergo uniuersum ipsum panis est, sed dāmon quispiam talis uide/ licet, qualem se ipsum hoc oraculo descripsit, non enim uniuersus mundus hęc carmina ædidi. Mercurius etiam quomodo interpretatiua oratio dici potest, cum Maia Atlantidos filium se fuisse fateatur, & Aesculapius quomodo Sol erit, qui se tricensem fuisse affirmat, & a mortali se muliere natum nō inficiatur. Quomodo autem cum sit Solis filius, Sol ipse erit? Solis autem & mortalis cuiusdam mulieris filium se appellans, quomodo non erit ridiculus? Apollo etiam si Sol est, quo pacto in Delo insula genitum, se a Latona prædicat? Hęc obijcienda eis tunc maxime censeo, quādo imprudēter Saluatoris nostri uirgineum partum deridere audent, præsertim cū non a poetis ista, sed ab ipsis dijs dicta sint. Cum igitur & poetę fabulose Theologiã tradiderint, philosophi Physiologicę fabulas intelligant, dii uero ipsi aperte, qui & unde fuerint, oraculis suis declararint, manifestum scilicet est, quia dijs credendum est, uel quia dij sint, uel quia unusquisq; melius quam ceteri sua cognorit. Quod si ita est philosophorum physiologiæ falsæ omnino inueniuntur. Sin uerō Philosophi ueritatem assequuntur ipsorum deorum, de se ipsis testimonia falsa relinquentur. Sed illud forsā quispiam obijciat, quia respōsum Apollinis philosophorum sententiæ cōueniens hoc modo inuenitur.

Sol & Osiris item Dionysus Horus Apollo.

Rex & item retinet lucis, qui & noctis habenas.

Qui uentos, qui dat, imbres, qui tempora mutat.

Stellarum summus rex immortalis & ignis.

Idem ergo dij, & poetarum fabulas, & philosophorum sententias, comprobantes, pugnantia de se ipsis confirmant. Nam si mortalem sibi matrem ascribit Apollo, & patriam unde oriundus

g iij fuit

72 DE PRAEPARATIONE EVANGELICA.

fuit sponte fateatur quomodo sol erit: quod si sol est, quomodo Delos, insula, patria, & mater Latona: hec enim uera esse ipse Apollo respondit. Præterea si Apollo Sol est, quomodo hec de seipso cecinit: Virum Sol de caelo in aliquem hominem descendit, & hæc de se cecinit: Sed non est possibile tale tantæque substantiæ homini se subijcere. An intelligētia & uirtus illa, quæ in ipso est: Sed nec illam anima hominis unquam suscipere potuit. Eadē utemur ratione de Luna, quæ uis potestatis, quæ in Luna est, Hæcatē appellantes, & malignorum spirituum originem putantes, cum ad amoris obscœna inuocent ministeria, concedendū eis fortasse uideatur. Quomodo autē & Pluto & Serapis in Sole referunt, cum malignorum spirituum princeps esse Serapis prædicetur: ex quibus omnibus mystica philosophorum Theologia, falsa & cauillatoria uniuersa uidetur. Oraculorum autē omnium auctores demones esse malignos, quæ nonnunquam fabulas, nonnunquam philosophorum sententiā ratam faciunt, ut & illos derideant, & hos maiore arrogātia perdant quis non uiderit.

EVSEBII PAMPHILI DE PRAEPARATIONE
Euangelica. Liber quartus.

Is itaque dictis, iam tempus est in hoc uolumine tertiam partem gentiliū theologiæ percurrere, quā ciuilem appellat. Nam quoniam in tria genera theologiā partiuunt, in fabulosum, quod etiam historicū appellant, poetis maxime attributū, in naturale atque mysticum, quod philosophi approbarunt, & in ciuile, quod in singulis ciuitatibus consuetudine ac legibus defendatur, estque de duobus primis partibus in superioribus libris expositum. Tempus iam est tertiam quoque portionem quā ciuilem appellant, testimonio semper ipsorum utentes redarguere. Continetur igitur in hoc tertio genere oracula, responsa, curæ morborum in hominibus pijs, & e contra, eiectiones uel aucti morbi in impijs, quarum omnium rerum periculum fecisse, dicentes pie se deos colere, nos uero impie facere affirmant, qui tam manifestas uirtutes contemnamus, leges patrias transgredientes, quas oportet unumquemque seruare, ut nemo debeat res nouas temeraria cura scrutari, præsertim cum a legibus capitalis poena aduersus eos decernatur, qui secundum leges & consuetudines